

פרק ד'-

אמונה בשעת משבר

תת-פרק "משבר הכפירה והחילון" – הסבר לתופעת הכפירה
והתמודדות איתה:

תת-פרק "על התשובה":

דודי זינגר

מבוא:

האדם המאמין מצפה לחיים נוחים, מצב של משבר עומד בסתירה להבנה זו, מאחר והמאמין מצפה לגמול הופעת המשבר עלולה להביא לעירור האמונה ולעלות סמני שאלה אצל המאמין.

נתן אלתרמן (1910-1970), היה משורר, עיתונאי, ומחזאי ישראלי, מחשובי משוררי השירה העברית המודרנית, היטב לתאר משבר זה בשירו "מכל העמים", לצד טענות כנגד הכנסייה, הוא **מאשים את ה' שהוא כאילו "נהנה" מדמם של "אהוביו"- ילדים יהודיים.** הוא מציג באירוניה את עובדת היותנו בחירי האל, כהיבחרות להירצח.

להלן ציטוטים נבחרים מתוך השיר:

"כי אַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים
מְנוֹרָבִים, מִצֵּ' כִים, מְבָרִיטִים.
וּבְצֶ'ד יְלָדֵינוּ אֶלֵי גִרְדָּמִים,
יְלָדִים יְהוּדִים, יְלָדִים חֲכָמִים,
הֵם יוֹדְעִים כִּי דָמָם לֹא נֶחְשָׁב בְּדָמִים –
הֵם קוֹרְאִים רַק לָאֵם: אֵל תְּבִיטִי...."

"...שְׁאַתָּה בְּחַרְתָּנוּ מִכָּל הַיְלָדִים
יִהְרַג מוֹל כֶּסֶא כְבוֹדָךְ.
וְאַתָּה אֶת דָּמֵנוּ אוֹסֵף בְּכַדִּים
כִּי אֵין לוֹ אוֹסֵף מִלְבַּדָּךְ."

נשים לב, יחד עם הקושי אותו מציג המשורר כנגד ה': "אתה בחרתנו מכל הילדים" מול "להרג מול כסא כבודך", והטענה שההרג של הילדים נעשה תחת השגחת ה', יודע המשורר כי בסופו של דבר קיימת השגחה ובורא עולם ששמע את זעקות הילדים הוא שינקום את נקמתם מיד הרוצחים.

"ואתה את דמנו אוסף בכדים"

"כי אין לו אוסף מלבדך"

"ואתה מריחו כמו ריח פרחים"

"ואתה תבקשנו מידי הרוצחים"

שאלה: האם השיר נכתב מנקודת מבט אמונית? (תפיסת עולם המאמינה בקיום אלוקים)

תשובה: למרות הטענות הקשות כנגד אלוקים, השיר מבטא נקודת מבט אמונית שה' משגיח על העולם ופועל מתוך צדק ואמת, אדם שאינו מאמין אין לו שום שיח עם הא-ל. **רק מאמין גדול יכול לכתוב טענות כאלה קשות ואינטימיות כלפי האל.**

מסקנה: מותר לאדם המאמין לעלות טענות קשות, כאשר הן מבוססות על הרצון לברר ולבחון את הדברים על בסיס אמונה שיש אלוקים שרצונו להטיב עם האדם, מדוע אם כן יש לכל אדם זמני של משבר בחייו.

האם מותר למאמין לשאול שאלות?

נראה מתוך מקורות שונים על תהיות (שאלות) של מאמינים במקרא (מתוך התנ"ך):

אברהם:

אברהם אבינו: מעלה טענות כנגד הנהגת ה' בעולם, והחלטת ה' להשמיד את סדום ועמורה. (בראשית, י"ח, כ'):

כג ויגש אברהם, ויאמר: האף תספה, צדיק עם-רשע. כד אולי יש חמשים צדיקים, בתוך העיר; האף תספה ולא-תשא למקום, למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה. כה חללה לך מעשת כדבר הזה, להמית צדיק עם-רשע, והיה כצדיק, כרשע; חלל לך--השפט כל-הארץ, לא יעשה משפט.

דווקא אברהם אבינו, מתוך צדקותו ומוסריותו, אינו יכול להסכים לעשיית עוול לכאורה, אפילו כשפעולה זו מקורה בבורא עולם.

אברהם רואה בה' כבעל חסד ומצד זה לא יכול לקבל את הרעיון שה' יעשה חוסר

צדק ויספה צדיק עם רשע בהפיכת סדום. ולכן הוא מתמקח עם ה' על הפיכת סדום, לאורך כל השיח בין ה' לאברהם וגם לאחריו ה' לא מבקר את התנהלותו של אברהם אשר מבסס את טענותיו מתוך אמונה בה'.

ירמיה, י"ב, א':

הנביא מעלה את טענה ישירה כלפי ה': **כיצד יתכן שהרשע מצליח ונהנה מהחיים?** ההבנה היא שהקב"ה צריך לעצור את הרשעים ולתת רווח והצלה לצדיקים, אך המציאות אותה רואה ירמיהו היא הפוכה.

**א צָדִיק אֶתָּה יְהוָה, כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ; אַךְ מִשְׁפָּטִים, אֲדַבֵּר אֵתְךָ, מִדּוּעַ דָּרְךָ רָשָׁעִים
צִלְחָה, שְׁלוֹ כָּל-בְּגָדֶי בְּגָד. ב. נִטְעַתֶם, גַּם-שָׂשׂוֹן--יִלְכוּ, גַּם-עֲשׂוּ פְרִי; קָרוֹב אֶתָּה
בְּפִיהֶם, וְרָחוֹק מִפְּלִיטֵיהֶם.**

נשים לב שגם הנביא ירמיהו מבסס את השיח עם ה' על אמונה בו, וכבר בפס' א' הוא אומר: **"צָדִיק אֶתָּה יְהוָה, כִּי אָרִיב אֵלֶיךָ"** כלומר מתוך אמונה בה' יש שאלות קשות אל מול התנהגות מנוגדת למצופה מצד אלוקים בעל החסד והאמת.

איוב, פרק ב, ד'- י':

ה' נתן לשטן לגרום לכך שאיוב יאבד את ילדיו ורכושו, למרות שאיוב היה צדיק, השטן טען שהסיבה לכך שאיוב צדיק היא שחייו בטוב, אך בזמן אסון ומשבר איוב יפסיק לעמוד בצדקותו ואמונתו בה'.

ה' נותן אישור לשטן לפעול כנגד איוב, השטן גורם לכך שאיוב יאבד את כל ילדיו עבדיו ורכושו.

איוב שלא הבין מדוע בא עליו כל הרעה הגדולה, למרות שהיה צדיק, טוען כלפי אשתו, המבקשת ממנו לקלל את אלוקים, הוא עונה לאשתו כמו שהאמנתי באלוקים בימים הטובים כך אמשיך להאמין גם בזמנים קשים.

איוב מציג בתחילת הדרך תפיסת עולם השוללת שאלת לה' אל מול משבר העובר עליו, נדגיש שבהמשך איוב אינו נשאר בתפיסת עולם זו ומתחיל לטעון כנגד ה', כיצד יתכן מצב של צדיק ורע לו, רשע וטוב לו.

יעקב

בראשית, ל"ב, ד-יג

ד וישלח יעקב מלאכים לפניו, אל-עשו אחיו, ארצה שעיר, שדה אדום. ה ויצו אתם, לאמר, כה תאמרון, לאדני לעשו: כה אמר, עבדך יעקב, עם-לבן גרתי, ואחר עד-עתה. ו ויהי-לי שור וחמור, צאן ועבד ושפחה; ואשלחה להגיד לאדני, למצא-חן בעיניך. ז וישבו, המלאכים, אל-יעקב, לאמר: באנו אל-אחידך, אל-עשו, וגם הלך לקראתך, וארבע-מאות איש עמו. ח ויירא יעקב מאד, **ויצר לו; ויחץ את-העם אשר-אתו, ואת-הצאן ואת-הבקר והגמלים-- לשני מחנות.**

תגובת יעקב לפני המפגש עם עשו איננה מאפיינת לכאורה תגובת אדם מאמין. אדם מאמין נדרש שלא לפחד ולבטוח באופן מוחלט בבורא עולם.

יעקב היה צריך לבטוח שלא תצא רעה מעתה ה'.

הפחד הטבעי, גם אצל אנשים מאמינים, הוא לגיטימי ואינו מעיד על חוסר אמונה כמו שמסביר.

אברבנאל על פס' ח' פרק ל"ב:

יעקב אבינו אכן ירא ופחד מפני עשיו, וגבורתו הייתה בכך שבכוח אמונתו בקב"ה התגבר על פחדו. גיבור אמיתי: מרגיש את הפחד, אך גובר עליו בשכלו. הפחד של יעקב מראה את גודל אמונתו, בכך שלמרות פחדו הגדול הוא השליט את כח האמונה שבשכלו על פחדיו ויצא לקראת עשיו.

מיעקב למדנו:

- א. הפחד הוא טבעי גם אצל צדיקים ואינו מעיד על חוסר אמונה.
- ב. שאלות אמוניות הן תהליך טבעי שאינו מעיד על חוסר אמונה.

שאלה:

א. מהי השאלה המתעוררת מן העובדה שיעקב אבינו התמלא בפחד לקראת המפגש עם עשו?

תשובה:

השאלה המתעוררת מן העובדה שיעקב התמלא בפחד לקראת המפגש עם עשו: כיצד נוכל להסביר את פחדו של יעקב אבינו, על אף היותו מאמין בבורא עולם ובהשגחתו?!
הפחד של יעקב מוכיח לכאורה שיעקב מאמין שיכול להיות מצב שיפגע, כלומר שהי לא יגן עליו למרות צדיקותו.

שאלה:

מהי תשובתו של האברבנאל לשאלה זו? הסבר.

תשובה:

הפחד היא תחושה טבעית, האדם המאמין מפחד, אך מתגבר על הפחד בזכות אמונתו בה' וזהו גיבור אמת.
הציפייה מאדם מאמין היא שבזכות אמונתו יצליח להתגבר על מכשולים, יצליח לנצח את פחדיו ויתחזק בביטחונו בבורא עולם.

שאלה:

הסבר מהם המאפיינים של האנשים הבאים לפי האברבנאל: גיבור, נדיב, מאמין. דייק בתשובתך.

תשובה:

גיבור: פוחד ומתגבר על הפחד.

נדיב: אדם אהוב את כספו ונותן צדקה מתוך הבנה שזה רצון ה' (לצורך קיום מצווה ולא מתוך זלזול וביזוי כספו)

מאמין: פוחד ומתגבר על הפחד מתוך אמונה בה'.

היכולת להמשיך ולהאמין חרף השאלות היא שמוכיחה את האמונה.

הרב אליעזר ברקוביץ :

1. ההתדיינות עם הקב"ה היא צורך של אמונה! טענת טענות כנגד הקב"ה במצבים קשים היא חלק מהאמונה ולא גילוי של חוסר אמונה.

ולכן הטענות והספקות על ההשגחה האלוקית בשואה **הינה טבעית ונדרשת**, מתוך הבנה שבורא העולם נתפס אצל האדם המאמין כצדיק בכל דרכיו, ומאורעות השואה אכן צריכות לצור אצל המאמין שאלה עצומה: כיצד הקב"ה הישר בכל מעשיו מופיע במציאות איומה כמו השואה.

2. האדם המאמין אינו מתעלם מהשואה הנוראה, בה נרצחו שישה מיליון יהודים, אלא מצהיר על אמונתו השלימה למרות זוועות השואה. היכולת להכיל את זוועות השואה ואירועים אחרים, כולל ניסיונות לבירור אמוני, היא מבחנו האמתי של המאמין.

הערה:

השואה גרמה לשתי תגובות הפוכות אצל המאמינים בה':

א. אלה שהפסיקו להאמין.

ב. אלו שהאמינו למרות הכול.

הערה:

אנו שלא היה בשואה אין ביכולתנו להתמודד מול טענות של שורדי השואה שהפסיקו להאמין, אך עלינו לבנות את עולם האמונה שלנו מתוך הבנה שמציאות השואה האיומה איננה סותרת את קיומו של ה' כצדיק בכל מעשיו, ומציאות של משבר איננה פוסחת על הצדיקים, ולכן על האדם המאמין ללמוד להתמודד עם המשברים, על כך נלמד בפסקה הבאה.

שאלה:

מה יגיד הרב ברקוביץ, על אדם האומר: "אין לי שום שאלה על השואה – הכל לטובה!"

תשובה:

הרב ברקוביץ יגיד על אדם שאיננו שואל שאלות על השואה שהוא חסר באמונתו, מבחינת הרב ברקוביץ מציאות השואה מחייבת את האדם לשאול שאלות מתוך הבנה שבורא העולם נתפס אצל האדם המאמין כצדיק בכל דרכיו, ומאורעות השואה אכן צריכות לצור אצל המאמין שאלה עצומה: כיצד הקב"ה הישר בכל מעשיו מופיע במציאות איומה כמו השואה.

ששת דרכי התמודדות של המאמין בשעת משבר:

א. הטוב והרע מאת ה' ותכליתם לטוב

הטוב והרע מאת הבורא – ה' אחד.
ר' עקיבא מלמד על נאמנות מוחלטת לבורא עולם ונכונות למסור נפשו על קידוש ה'
גם במצבים הקשים ביותר.

ברכות ס"א עמוד ב

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה - זמן קרית שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים

מלכות רומי קבעה גזר דין מוות על רבי עקיבא שהמשיך לפעול לקיום מצוות ולימוד תורה למרות גזרות הממלכה והאיסור על כך, הוצאתו להורג של רבי עקיבא הייתה אכזרית ע"י סירוק גופו במסרקות של ברזל, הגמרא מציינת שגם בשעה קשה זאת המשיך רבי עקיבא להאמין בה' וקבל על עצמו את המוות הקשה כחלק מהנהגת ה' את עולמו.

אמרו לו תלמידיו: רבינו! עד כאן!?!

תלמיד רבי עקיבא אמרו לו – "עד כאן", כלומר האם גם בשעה קשה זאת עליך לציין קבלת עול מלכות שמים? בשעה של איסורים כל כך קשים?

אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה: בכל נפשך - אפילו נוטל את נשמתך ; אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו! ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך ב'אחד' עד שיצתה נשמתו ב'אחד';

ענה להם רבי עקיבא, כל החיים אמרתי בקריאת שמע " בכל נפשך" בכוונה שהאמין בה' אפילו בזמן שלוקח את נפשך (שהורג אותך), ושאלתי את עצמי, מתי אזכה לקיים מצווה זאת? סוף סוף אגיע שעה שאני יכול לקיים את הפסוק ולא אקיים אותו?

אמר רבי עקיבא שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, והמשיך את המילה אחד עד שיצאה נשמתו.

יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך ב'אחד'.

נשמעה בת קול מהשמים שציינה לשבח את מעשה רבי עקיבא שבחר לומר שמע ישראל בזמן שהוציאו אותו להורג.

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: זו תורה וזו שכרה? (תהילים יז, יד)

ענו מלאכי השרת כתגובה למוות האכזרי של רבי עקיבא : האם זה השכר על קיום המצוות והתורה?

סיפור מותו של ר"ע מעלה את השאלה הקשה, זו תורה וזה שכרה? רבי עקיבא ברגע בו מסתיימים חייו מצהיר על אמונתו באלוקים במיוחד בשעה קשה זו של סוף חייו. רבי עקיבא מסיים את חייו במילה "ה' אחד", ובכך מעיד על אחדותו של האל בכל המציאות, בין לטוב ובין לרע. (ה' אחד ומכאן הוא המקור לכל מה שקורה בעולם גם למה שאנו תופסים כטוב וגם למה שאנו תופסים כרע), מתוך תפיסת עולם שמצד ה' תכלית הרע הוא גם לטובה.

מלבי"ם לספר דברים, פרק ו, פסוק ד – "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד"

רצוני שכל האומות הקודמים שהיו מאמינים ברבוי האלהות, השוו בזה שיש אלהים פועל טוב ויש אלהים פועל רע, כי לא יכלו לצייר שהטוב והרע הנמצא בעולם יצאו משרש אחד, וע"כ היו מתיראים מפועל הרע ואוהבים את הפועל הטוב,

הקדמונים האמינו שיש שני אלים - אל שממונה על כל הרע ואל נפרד שממונה על כל הטוב. מהראשון הם פחדו ואת השני הם אהבו.

שאלה:

מדוע האמינו עובדי האלילים בכמה אלים?

תשובה:

עובדי האלילים התקשו להאמין ולהבין כיצד יכול להיות א-ל אחד שהוא המקור גם לטוב וגם לרע.

וכאשר בא בתורת אמת ללמד שיתאחדו היראה והאהבה לאלהי אמת הוצרך להקדים להם אמונת היחוד, שאלהי עולם הוא אחד ואין זולתו והוא שרש לכל הנמצא והמתהווה בכל העולמות הן דברים אשר לפי השגתנו נקראם בשם טוב והן דברים אשר נקראם בשם רע והוא בשנאמין כי אין רע במציאות כלל, שמהאל הטוב האחד האמתי לא יצא רק טוב, ואשר ידמה לנו שהוא רע הוא באמת אך טוב וחסד בין הרע

תורתנו מלמדת אותנו להפנות גם את האהבה וגם את היראה כלפי אל אחד- כי כל הנעשה בעולם, טוב ורע, נעשה ע"י אל אחד. כשסיים ה' את הבריאה הכל נראה בעיניו טוב- מנקודת מבט אלוקית הכל טוב.

הנמצא בהויה כל העדר הוא לצורך הויה וכל השחתה הוא לצורך תקון ובנין, כמ"ש וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, ובין הרע הנדמה לנו

שאלה:

מהו הקשר בין האמונה בא-ל אחד לשאלת הרוע בעולם?

תשובה:

האמונה בא-ל אחד מביאה לביטול הרוע הטהור בעולם, רוע לשם רוע, האמונה בא-ל אחד מביאה להבנה שמצד הא-ל הכל לטובה, וגם אם יש משהו שנתפס צל האדם כרע יש לו מטרה טובה לצור תיקון בעולם.

לסיכום: מנקודת מבט של האדם- יש דברים שנתפסים כרע ויש דברים שנתפסים כטוב. באמת ה' פועל רק טוב וגם הדבר הרע הוא לצורך טוב ותיקון.

ב. מה שנתפס אצל האדם בתחילה כרע יכול להתגלות בסוף כדבר טוב.

ב. תלמוד בבלי, מסכת נידה

דרש רב יוסף מאי דכתיב (ישעיהו יב, א)
" **אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני** "

רבי יוסף דורש מספר ישעיהו פרק יב' פסוק א':
" **אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני** "

במה הכתוב מדבר ?

דרשת הפסוק היא :

מדבר בשני בני אדם שיצאו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהן התחיל מחרף ומגדף

הסבר : שני אנשים הלכו בדרכם להפלגה אחד מהם נפצע מקוץ והוא פספס את ההפלגה, התחיל לקלל ולכעוס על מר גורלו.

לימים שמע שטבעה ספינתו של חברו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני

הסבר : לאחר כמה ימים שמע אותו רדם שהספינה טבעה בים, התחיל להודות ולשבח את ה'.

על כך נאמר "ישוב אפך ותנחמני" : כאשר יחזור אדם והסתכל על רגעים שהכעיסו אותו וגרמו לו לחשוב שנעשה לו רע מעת ה', ימצא שיש בהם נחמה.

לסיכום : כשהאדם נמצא בתוך צרה נראה לו שהוא מסכן, אבל כאשר הוא רואה את המכלול הוא מבין שמה שנראה כצרה באותו רגע, בעצם פעל לטובתו.

ג. מטרת הקושי (הניסיון) הינה לחזק את האדם באמונתו

ג. מדרש תנחומא וירא את כ'

אמר רבי יונה הפשתן הזה כל זמן שאתה כותש עליו משתבחת, אימתי כשהוא יפה אבל כשהוא רע אתה כותש עליו והוא מתפקע, כך אין הקב"ה מנסה אלא לצדיקים.

אמר רבי יונה איזה פשתן משתבח כאשר כותשים אותו? הפשתן היפה, אבל פשתן רע כאשר אתה כותש אותו הוא נהרס, כך הקב"ה מעמיד בניסיון את הצדיקים והם משתבחים בזכות אותו ניסיון.

א"ר יהודה בר שלום היוצר הזה אינו מקיש על כלי וקנקן רעוע שלא ישבר, ובמה הוא מקיש על הבריאה, כך אין הקדוש ברוך הוא מנסה לרשעים אלא לצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן,

אמר רבי יהודה בר שלום הקדר שיוצר קנקנים מכיש רק על הקנקנים שהוא יודע שהם חזקים, כך הקב"ה מעמיד בניסיון את הצדיקים שיודע שיעמדו בניסיון.

א"ר אלעזר לבעל הבית שיש לו ב' פרות אחי' כחה יפה ואחת כחה רע, על מי הוא מטייל את העול לא על אותה שכחה יפה הוי אומר ה' צדיק יבחן, לכך נאמר והאלהים נסה את אברהם :

אמר רבי אליעזר בעל בית שיש לו שתי פרות אחד חזקה ואחת חלשה, למי הוא נותן לעשות את העבודות הקשות? על אותה פרה חזקה. כך הקב"ה מעמיד בניסיון את הצדיקים שיכולים לעמוד בניסיון.

סיכום: מטרת הקושי (הניסיון) הינה לחזק את האדם באמונתו, ה' מעמיד מביא קושי לאדם בהתאם לכוחותיו. אם ה' הביא על אדם סבל או קושי מסוים, זה מעיד שה' מכיר שיש בו את הכוחות להתמודד עם אותו קושי ולצאת מחוזק מהניסיון שה' מעמיד אותו בו.

ד. יש תכלית ומשמעות לייסוריו, הן בהקשר של מחילת עוונות והן בהקשר רחב יותר של חיי העולם הבא.

ריה"ל, כוזרי מאמר שלישי סעיף יא' :

רבי יהודה הלו מלמד אותנו להסתכל בהנהגת ה' את העולם לא רק בהקשר של בני אדם, אלא מתוך התבוננות במציאות כולה.

המתבונן בבריאה רואה שכל יצור נברא עם הכלים המתאימים לבצע את תפקידו. מכך אנו מבינים שכל הבריאה נעשתה בחוכמה ושגם הדברים שנראים לי רעים (כמו נמר שטורף צבי) אינם מקרה, אלא מחוכמת ה', ומתוך הצורך לשמור על איזון העולם.

אדם צריך לדעת שיש תכלית ומשמעות לייסוריו, הן בהקשר של מחילת עוונות והן בהקשר רחב יותר של חיי העולם הבא.

מי שמבין זאת יכול להגיע למדרגתו של נחום איש גם- זו, שעל כל דבר רע שקרה לו אמר שאומנם אינו מבין, אבל בטח "גם זו לטובה". האדם יכול להסביר את הרע שקרה לו כפירעון על עוון שעשה בעבר או כמקור לגמול לעתיד לבוא.

הערה: באותו הסבר ניתן להסביר גם את צרת הרבים- כגון החורבן והגלות של עם ישראל (או כפירעון על העבר או כמקור לגמול לעתיד לבוא (גאולה).

ה. רעות המין האנושי ברוב המקרים הם נגזרת של פעולות האדם ואינן קשורות למעשה האלוקי.

הרמב"ם- מורה נבוכים חלק שלישי פרק יב:

הרבה פעמים יעלה בלב ההמון שהרעות בעולם יהיו יותר מן הטובות,

רוב בני האדם חושבים שרוב מה שקורה בעולם הוא רע.

וסבת זה הטעות כולה היות זה הסכל וחבריו מן ההמון לא יבחנו המציאות רק באיש מבני אדם לא זולת זה,

זה נובע מטעות שלהם- כי הם מדמיינים שכל העולם נברא בשבילם ולכן כשמשהו לא עומד בציפיות שלהם הם חושבים שהוא רע.

אבל המציאות לפי דעתנו הוא מפני רצון הבורא, אשר מין האדם הקטן שבו בערך אל המציאות העליון,

באמת צריך לבחון את הדברים מנקודת מבט יותר רחבה- בה האדם הוא בשה"כ יצור קטן וחלק מהבריאה ולא הכל סובב סביבו.

העולם מממש את תכליתו וישנה המשכיות בכל המינים מכאן שהכל פועל בצורה טובה, כי אין הפרט משמעותי לעומת ההמשכיות.

לדוגמא: אם אריה טורף זברה אז מבחינת הזברה זה רע אך מבחינת מין הזברות אין כל סכנה).

מנקודת מבט כללית יותר דברים שנראו רעים מתבררים כטובים.

בכל מקרה הרמב"ם מתפנה להסביר כי רעות המין האנושי ברוב המקרים הם נגזרת של פעולות האדם ואינן קשורות למעשה האלוקי. הוא מתחיל מהסיבה הפחות שכיחה עד לשכיחה ביותר.

שלושה מקורות לרוע בעולם:

1.

מין האחד מן הרע הוא מה שיקרה לאדם מצד הטבע ההויה וההפסד, ר"ל מאשר הוא בעל חומר, כי מפני זה יארע לקצת בני אדם מומים גדולים ובטול אברים בכלל היצירה,

דברים שקורים לאדם בגלל שהוא מורכב מחומר (טבעו של החומר שהוא מתהווה ע"י הפסד- כלומר, חלק מתהליך ההתפתחות של העולם החומרי נעשה ע"י קלקול וחורבן של דברים מסוימים). אלו רעות נדירות יחסית. לדוגמא: מומים מולדים.

2.

המין השני מן הרעות הוא מה שיארע לבני אדם מקצתם לקצתם, בהתגבר קצתם על קצתם. ואלה הרעות יותר מרעות המין הראשון,

רעות שבאות על האדם מאדם אחר. רעות מהסוג הזה הן נפוצות. לדוגמא: אדם ששודד או הורג אדם אחר. מלחמות. מלך ששולט בכח בנתיניו.

3.

והמין השלישי מן הרעות הוא מה שימצא כל אחד מבני אדם מפעולתו בעצמו, וזהו הרוב. ואלו הרעות יותר מרעות המין השני הרבה

רעות שהאדם גורם לעצמו (פיזית או נפשית). והם רבות מאוד, יותר משני הקודמים.

נובע מהנאה של האדם להפריז בכל מיני דברים, בכך יוצר נזק ישיר לגופו ונזק עקיף לנפשו, האדם מרגיל את עצמו למשהו שאין לו צורך בו, ואז הוא חושב שהוא חייב את זה ומרגיש רע כשהדבר הזה חסר לו. לדוגמא: עישון, אכילה מופרזת, תשוקה למכוננית נוצצת.

סיכום: הרמב"ם טוען שמקור כל הרוע בעולם נגרם במעשי אנוש, כתוצאה מחסרונות וכן ממעשים רעים שאנשים עושים אחד לשני וכן ממעשים רעים שאנשים פוגעים בעצמם.

ו. חובה עלינו לנצלו להתעלות רוחנית ולהתקדמות.

הרב סולובצ'יק:

מטרת המאמר היא הצגת ההתמודדות של היהדות עם שאלת קיומו של הסבל בעולם.
הרב סולובצ'יק מציג שני "אישים" המהווים שני מימדי קיום אפשריים לאדם, שאינם מתיישבים זה עם זה:

"איש הגורל": (מימד הגורל)

האדם חי מתוך קיום מאונס. קיום עובדתי - תוצאה של שרשרת של חוקים מכאניים הפועלים עליו מבחוץ, האדם כחפץ אשר מופעלים עליו פעולות.
"אדם הוא אחד מתוך מילארדי אנשים"

"בן הייעוד": (מימד הייעוד)

קיום פעיל. הבנת האדם את ייחודו וסגולתו. על כורחך אתה נולד ועל כורחך אתה מת, אבל ברצונך החופשי אתה חי. יכולת לחיות, לפעול ולהשפיע על חייך.
"אדם אחד הוא עולם ומלואו".

כיצד כל אחד מ"האישים" מתמודד עם הרוע בעולם?

איש הגורל:

איש הגורל עובר בהתמודדות עם הרוע שני שלבים:

שלב ראשון: בלבול ומבוכה סובל בשקט, מתוך קבלת מר גורלו.

שלב שני: חוקר ומחפש פתרונות המבוססים על השכל הבאים כביכול להסביר את מציאות הרוע בעולם.

הרב סולובצ'יק מסביר שההסברים השכלתניים שהאדם נותן לעצמו הם אשליה עצמית, בניסיון להסביר שאין רע, איש הגורל משתמש בהסבריו המתוחכמים כדי "להעלים את הרוע" - לעומת זאת היהדות ביקשה תמיד לא לטשטש את עובדת קיום הרוע בעולם, אלא ללמוד לחיות עם עובדת קיומו בעולם.

הערה:

הרע הוא עובדה שאין להכחישה. ישנו רע; ישנו סבל, וישנם יסורי שאול ותופת בעולם. מי שרוצה להטעות את עצמו על ידי היסח הדעת מן הקרע שבהוויה ועל ידי רומנטיזציה של חיי האדם, אינו אלא שוטה והוזה הזיות.

יש רוע מנקודת מבטו של האדם. מנקודת מבט אלוקית "הכל טוב מאוד" באופן מוחלט.

בן היעוד:

לא מתייחס לשאלת הרוע כשאלה חיצונית לו ("למה קיים רוע בעולם?") אלא כשאלה פנימית: "מה יעשה האדם וחי בסבלו?". **מטרת בן היעוד אינה הבנת הרוע, אלא תיקונו.**

הרב סולובייצ'יק מסביר: אין תשובה עיונית, תיאורטית, לשאלת הרע בעולם. הדבר הוא מעבר להשגתנו. לכן עלינו לשנות את השאלה:

במקום לשאול למה קרה דבר מסוים, עלינו לשאול איך אנחנו יכולים להתמודד אתו? חשוב לשים לב שבנקודה הזו השאלה הופכת מהשאלה הפילוסופית של אי-הצדק, לשאלה הקיומית של הסבל. לא העוול מטריד, אלא עצם הסבל.

התשובה ההלכתית לשאלה זו פשוטה מאוד. הייסורים באים כדי לרומם את האדם, לטהר את רוחו ולקדשו, לנקות את מחשבתו ולצרפה מכל פסולת השטחיות וסיגי הגסות; לעדן את נפשו ולהרחיב את אופק חיו. **כללו של דבר: הייסורים - תפקידם לתקן את הפגום באישיותו של האדם.**

הרב סולובייצ'יק אומר שיש מצב בו "**האדם המפסיד את סבלו**", כאשר הוא סובל ולא לומד מכך דבר על הצורך בתיקון מעשיו, **אסור לנו לבזבז את הסבל: חובה עלינו לנצלו להתעלות רוחנית ולהתקדמות.**

לסיכום: ששת דרכי התמודדות של המאמין בשעת משבר:

- א. **הטוב והרע מאת ה' ותכליתם לטוב.**
- ב. **מה שנתפס אצל האדם בתחילה כרע יכול להתגלות בסוף כדבר טוב.**
- ג. **מטרת הקושי (הניסיון) הינה לחזק את האדם באמונתו.**
- ד. **יש תכלית ומשמעות לייסוריו, הן בהקשר של מחילת עוונות והן בהקשר רחב יותר של חיי העולם הבא.**
- ה. **רעות המין האנושי ברוב המקרים הם נגזרת של פעולות האדם ואינן קשורות למעשה האלוקי.**
- ו. **חובה עלינו לנצלו להתעלות רוחנית ולהתקדמות.**

תת-פרק "משבר הכפירה והחילון" –
הסבר לתופעת הכפירה והתמודדות איתה:

הרב שאול ישראלי, מתוך: פרקים במחשבת ישראל:

הטענה של הרב ישראלי היא שישנה השלכה מעשית לכפירה באלוקים כפירה בה' היא כפירה בצלם אלוקים שבאדם, כלומר ברגש המוסרי הטבוע באדם.

הכפירה בצלם האדם משמעותה כי האדם אינו חלק אלוקי אלא יצור חומרי כמו כל דבר בעולם. בשל כך שולטים באדם, כפי ששולטים בטבע, החוקים הטבעיים ולא מערכת ערכים גבוהה.

הסבר:
כפירה בה' = כפירה באדם הרוחני בעל צלם אלוקי = האדם יצור חומרי כמו כל היצורים בעולם.

למסקנה שהאדם ופעולתו הן בשה"כ תוצאה של חוקים טבעיים ולא יותר מזה ("הכל חומרי") הגיעו שני המייסדים של שתי גישות הכפירה והחילון המשפיעות ביותר במאה ה-20:

ניטשה

מבחינת ניטשה **הדת** שהיתה תמיד נוכחת בהיסטוריה היא **אשליה**. לתפיסתו, **החיים** באופן מובנה הם **נטולי משמעות מיוחדת**.

ניטשה אחז בתפיסת עולם פילוסופית הנקראת ניהיליזם, תפיסה השוללת את כל הערכים והמוסדות המסורתיים ומאמצת צורת חשיבה הדוחה אמונה ושוללת את הצורך בה כדי להגיע למימוש או לגאולה.

ניהיליסטים שוללים ערכים ואמונה.

לפי ניטשה האדם פועל בשני כוחות האחד יצרי והוא דוחף אותו לעשות ככל העולה על רוחו, אך ישנו כח נוסף שמרסן אותו לא משיקולים מוסריים, אלא משיקולים רציונאליים, של כדאיות ורווח חברתי- האדם בוחר להתנהג באופן מרוסן בגלל שהוא מבין בשכלו שכדאי לו להתנהג טוב שיש בכך רווח חברתי ואם לא יתנהג טוב יפסיד.

קרל מרקס-

מתייחס לחברה האנושית כתופעה שאינה חורגת מהחוקיות של שאר המרכיבים בטבע. התורה המרקסיסטית גורסת שאין קיום לערכים אוניברסליים (דוגמת אמת, צדק, טוב ורע), **והערכים הם השתקפות של אינטרסים בלבד. המרקסיזם מתייחס בביטול לקיומו של אלוקים.**

לדעת קרל מרקס **מה שמנחה את האדם הוא רצונו להשיג רכוש חומרי וכסף**. לכן, כל היחסים בין בני אדם מבוססים על העניין הכלכלי וחלוקת המשאבים.

לדעת מרקס כל מוסר דתי ובכללו המוסר היהודי, המקור לכל הדתות, הוא ניצול של עילתה – אנשי המעמד הגבוה, כדי לשלוט בהמון. זאת כדי ליצור חברה שקטה שלא תמרוד, לכן אנשי המעמד הגבוה הפיצו את האמונה הדתית להמון. לתפיסתנו הדת היא אופיום (סם) בעזרתו שולט המעמד הגבוה בהמון.

הרב ישראלי: קושר בין אמונה בה' לאמונה בקיום רגש מוסרי טבעי באדם.

הכפירה היא תולדה של ניתוק בין האדם לבין העולם הרוחני הערכי, ולכן לדעת הרב ישראלי הכפירה אפשרית רק אצל אדם שהרגש המוסרי שלו עמום או כבוי.

לעומת זאת, מי שמקבל את המוסר הישראלי (המוסר של התורה), מי שמאמין שיש ערך מוסף לחיי האדם, שיש עולם רוחני ערכי, בהכרח יגיע להכרה בקב"ה.

הערה:

לדעת הרב ישראלי האדם הכופר באלוקים כופר בעולם רוחני ערכי, ורואה באדם כמו כל היצורים החיים בעולם, כיצור המופעל על ידי יצרים נמוכים.

ניתוק מעולם ערכים ומוסר מביא לכפירה

מי שמאמין באלוקים, מאמין בכך שיש אצל האדם ערך מוסף, עולם רוחני פנימי, ויש בכוחו לפעול מתוך אותם ערכים מוסריים.

הכפירה ביהדות בזמן הגלות:

הכפירה בקרב עם ישראל, היא 'נטע זר', ונגרמה עקב השפעה סביבתית מהאומות שחינו בתוכן בגלות. כפירה זו תחלוף, ככל שתתחזק ההכרה של המהות הלאומית הישראלית האמיתית.

כלומר הכפירה בקרב היהודים היא תולדה של הגלות, חזרה לארץ ישראל תביא לגאולה מהכפירה.

תהליך השחרור מהזיקה לתרבויות נוכריות, יתבצע בתהליך שקט של שיבה לטבע הישראלי האמתי, דרך חיים עצמאיים בארץ ישראל.

3 גורמים המביאים לידי כפירה (לדעת הרב ישראל)::

- א. עצלות האדם, כאשר האדם אינו מניח את קיום האל יותר קל לו לחיות, הוא אינו מחויב למערכת חוקים ויכול לתת פורקן לתאוותיו.
- ב. גאווה - האמונה באלוקים משמעותה עבור האדם היא שיש כח עליון ומתוך כך עליו להכיר באפסותו אל מול האלוקים.
- ג. הקנאה - גורמת לאדם לכפור באל, מתוך חוסר הרצון של הדם להודות שהוא לא הגדול ביותר בעולם, אלא ישנה אישות גדולה ממנו.

הערה:

לדעת הרב ישראלי הרצון לכפור משפיע על השקפת עולמו של האדם, ובהתאם לרצונו להיות משוחרר ממחויבות לכח עליון ולעולם מוסרי גבוה הוא מגיע למסקנות השכליות, האדם הכופר לא באמת פתוח להגיע למסקנה שכלית התומכת באמונה.

לכן, בעניין האמונה אין יתרון לאדם המשכיל המבוסס את הכפירה שלו באלוקים בטיעונים מדעיים, סמכותו כבעל תארים אקדמיים והבנתו המדעית לא מבטיחה שמסקנותיו בנוגע לאמונה נכונות.

כמו כן בעניין האמונה לא ניתן לסמוך על ההמון (המון בני האדם). כי סביר שההמון מונע מתוך רצון לנוחות וכי ולא מתוך בדיקה אמיתית של נושא האמונה.

בעניין האמונה יש יתרון למיעוט ה"מושלים ביצרם" - שאינם מונעים ע"י רצונם הבהמי שהגיעו למסקנות "השכל הטהור" - שיש בורא עולם ושראוי לעבוד אותו. ולכן יש להקשיב ליחידי סגולה אלו שגברו על היצר. רק אלו מחשבתם נקייה וניתן להקשיב לדעתם.

הכפירה פוגעת בשיקול הדעת גם אצל האדם המשכיל והחוקר, ולכן גם אם יביא הוכחות המבוססות על מחקר, אין לסמוך עליו. כפירה של ההמון לא מוכיחה שהם צודקים, שהם מעדיפים את החיים הנוחים על פני אתגרים. דווקא למיעוט שהם מושלמים ביצרם יש יתרון.

רב סעדיה גאון (רס"ג), מתוך ספרו: "אמונות ודעות":

הרס"ג הכיר יפה את החיים ואת נפש האדם. מתוך כך בא לידי הכרה כי מחלתם הרוחנית של בני דורו לא היתה מחלה שמקורה בקשיים הגיוניים ומחקריים, אלא ישנם גורמים רבים יותר דקים וכמוסים שבעטים נפלו רבים בפח הכפירה.

רס"ג מונה שמונה סיבות לכפירה :

א. עצלות- חוסר הרצון של האנשים להתמודד עם משמעות קבלת הדת. כיוון שתקשה עליהם או מצד המעשה או מצד המחשבה, היינו שיצרכו לפעול על פי הדת או לעסוק בחשיבה מאומצת כדי לייסד הדת בשכלם. (דומה לעצלות עליה דיבר הרב ישראל).

ב. חוסר השכל או טיפשות, אנשים המדברים מתוך גאווה ויהירות.

ג. תאוות האדם, בשל הרצון להתיר דברים אסורים האדם מבטל את הגורם האוסר ובכך מתיר לעצמו את האסור.

ד. חוסר ההתמדה בלימוד, האדם שלמד מעט ואינו רוצה להמשיך וטוען שלא הייתה תועלת ללימודו ולכן פוסק.

ה. החצוף והגס, אדם בעל מידות אלו מסרב להכיר שיש דבר מה גדול ממנו בחכמה ודעת.

ו. המפנים, האדם ששמע דבר מה מהצד הכפירה וזה פעל עליו ולא מניח לו, השפעה זו תביאהו לכפירה.

ז. שמע הוכחה חלשה מפי אחד הרבנים, ומתוך כך אמר אם אלו ההוכחות בודאי שאין בזה אמת.

ח. שנאה, אדם שונא רבנים ומכאן שהוא שונא את כל מה שהם מייצגים.

לאנשים אלה שפגמו בדתיותם מפני אחת מהסבות הנזכרות לא נכתב ספרו של הרס"ג, כמו שהוא אומר בפירוש, בהקדמה הנ"ל. דבריו נערכו רק למתיחס אל החיים ולשאלת הדת והאמונה בכובד ראש, לאותם האנשים שיש להם חוסר באמונה מתוך שאלות אמוניות כגון: שאלת הרע בעולם, שאלת הגמול (שכר ועונש), חוסר מענה בתפילה וכו'.

מקורות לחילון בקרב בני נוער:

4 מקורות, מתוך שיחות עם בני נוער, בהם הם מתארים את הסיבות שהביאו אותם לעזוב את הדת.

מקור מס' 1: "הכל או לא כלום"

דתי אז עד הסוף, קושי הנובע מאופיו של הנער הדובר בקטע- קשה לו להתפשר. מאחר ויש קושי להצליח לקיים את ההלכה על כל דקדוקיה, לכן מוותר הוא על הכל. **(שיטת הכל או לא כלום)**

יש לו ביקורת כלפי חבריו שנשארו דתיים שהם לו מחוייבים בפועל למה שקיבלו על עצמם.

הנער קורא להם: "דתיים סוציאליים" = בחרו להיות דתיים רק מבחינת השתייכות חברתית.

הם מעדיפים לשמור על המצוות באופן חלקי ובכך יוצרים קונפליקט של חיים של דתי בערך.

מקור מס' 2: "שיודע לשאול"

הדובר מספר שהוא עזב את הדת כאשר הוא נחשף למאמר השולל את האמונה, מאמר המבוסס על תפיסת עולם חילונית היוצאת מנקודת הנחה שאין אלוקים, במאמר הוא **נתקל בפעם הראשונה בטענות קשות כנגד אלוקים** (במקרה המדובר זהו מאמר שנכתב על ידי ניצול שואה בטענה "היכון היה אלוקים בשואה?"), **מבלי שעבר הכנה מוקדמת ומבלי שנתנו לו הכלים להתמודד עם הטענות**. המאמר היה חזק מידי לרמת התלמיד ולכן הוביל לעזיבת הדת.

מקור מס' 3: ושיודע לשאול

טענת הנערה שעזבה את הדת הייתה כלפי אביה בעוד שלה היו שאלות אמוניות אביה פתר אותה בתשובה פשטנית ודרישה לאמונה תמימה מבלי לתת מענה לשאלות של הנערה, האב נתפס בעני הנערה כמי שלא מבין את הצורך שלה בקבלת תשובות לשאלות ובהתנגדות שלה לאמונה עיוורת, **מתוך תפיסת עולמו של האב של ביטחון באמונה תמימה הוא לא מסוגל לענות על צורכי הנערה**, הוא מגלה חוסר נכונות לשמוע ולהבין את שאלותיה ולהקשיב לה ובכך אינו נותן מענה לצורך הטבעי שלה.

מקור מס' 4: נוער הכיפות הזרוקות

הצעירים התפתו לאט לאט לחלל את השבת יצאו לבלות שבת כן שבת לו ומנגד המחנכים לא יצרו אצלם התנגדות לפיתוי של עזיבת המצוות. **החינוך אותו קבלו הנערים היה מבוסס על הפחדות ואיומים ולכן ברגע שבגרו והחלו לסטות מדרך הישר ולא קרה דבר ("השמים לא נפלו"), ורגע שהאדם הבוגר שאיים עליהם שיענשו באם לא ישמרו שבת לא היה בסביבה, לא היה מה שימנע מהם לחטוא.**

תת-פרק "על התשובה":

הרב שלמה זיון, "אור או אור" לתורה ולמועדים:

האור – מסמל את אור התורה, את נשמת האדם. את העתיד להיות שאור התורה יפוצ בעולם וימלא אותו אורה בכל פינותיו החשוכות ובמיוחד בלב האדם.

האש – מסמלת את ביעור הרע, כוחה של האש הוא בשריפה והיא פועלת כדי לבער את הרע (כמו ביעור חמץ). ולעתיד האש תבער/תשרוף את כל הרע בעולם.

שאלה: ודאי שאנחנו צרכים לשני הכוחות לאש ולאור, אך היכן נשים את הדגש?

תשובה: הרב זיון מתבסס בתשובתו על מחלוקת בית שמאי ובית הלל במסכת שבת לעניין הדלקת נרות חנוכה:

בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך
ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך

המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל יסודה בהשקפת עולם ביחס לאדם.

בית שמאי אוחזים **בדעה המחמירה** **ודורשים מהאדם כבר בתחילת התקרבותו לה'**
לבער את כל הרע, רק אחרי ביעור הרע ניתן להתקרב לאור הקדושה, ולכן יש להתחיל בהדלקת כל נרות החנוכייה כבר ביום הראשון.

בית הלל אוחזים **בדעה המקלה** לפיה מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך ולכן מספיק להדליק נר אחד בתחילה והדבר יביא לגירוש הרע. החושך, **האדם הרוצה לחזור בתשובה עליו להתחיל בעשיית הטוב ולאט לאט יגדיל את הטוב ובכך בסופו של דבר יבער את הרע.**

המיוחד בחג החנוכה הוא שיש בו את שתי הבחינות האלו (אור ואש), החשמונאים בתחילה אחזו באש, נלחמו וביערו את יוון ותרבותה מעל אדמת הקודש. לאחר מכן אחזו באור, אור התורה הוא במקדש ובכל הארץ עקב ניצחון החשמונאים.

והמחלוקת בין בית הלל ובית שמאי נובעת מהצורך לקבוע להלכה האם מנציחים את זיכרון נס החנוכה מהשלב הראשון שלב האש ביעור הרע (תופעת ההתיינות מן העולם) או שמנציחים את השלב השני שלב האור של המאורע והוא הפצת האור שבאה אחרי ניצחון החשמונאים.

ובאמת אנו זקוקים לשניהם, המחלוקת היא על מה עלינו לשים את הדגש בעבודת ה' ובחינוך האדם את עצמו:

בית שמאי אי אפשר להאיר ולרומם את נפש האדם לפני שמבערים את הרע (דרך האש), ויש להתמודד "במלחמה חזיתית" עם היצר הרע ולהשמידו.

בית הלל: מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך. צריך לפנות אל הצדדים החיוביים שקיימים באדם ולחזק אותם ובכך בעקיפין לנצח את הצדדים הרעים (דרך האור).

"והלכה כבית הלל" – הרב זווין מכריע שהדגש צריך להיות על הפצת והגדלת האור ולאחר מכן הרע ייחלש מאליו.

מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר שהיה אומר (שמות כח, ד) "ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד" אמר הללו למי אמרו לו לכהן גדול אמר אותו נכרי בעצמו אלך ואתגייר בשביל שישמוני כהן גדול בא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתשימני כהן גדול דחפו באמת הבנין שבידו בא לפני הלל גייריה (מסכת שבת דף לא עמוד א)

הסבר:

נוכרי עבר על יד בית המדרש ושמע שעוסקים בפסוק מתוך ספר שמות המדבר על בגדי הכהן, שאל את הנוכרי למי מיועדים אותם הבגדים, ענו לו חכמים שהבגדים מיועדים לכהן הגדול, החליט אותו נוכרי להתגייר על מנת שיוכל להיות כהן ולהתכבד באותם הבגדים.

כשבא אותו נוכרי לשמאי ובקש שיגייר אותו על מנת שיהיה כהן גדול, דחף אותו שמאי מהבנין, כאשר בא להלל הסכים לגייר אותו.

מהמדרש נלמד שוב על גישתם השונה של הלל ושמאי, בעוד שמאי לא הסכים לגייר את הגוי לאור העובדה שלא בעיר את הרע והתכוון להתגייר בשביל להתכבד בבגדי כהונה, הלל העדיף לגייר את הגוי מתוך תפיסת עולם שאם יש מעט אור עדיף להדליק אותו ומשם ילך ויגדל האור.

המדרש מסתיים בכך שהגוי שהתגייר הלך ולמד תורה והבין שאין באפשרותו להיות כהן גדול, ועל כך בירך את הלל שלא עצר בעדו להתגייר למרות שראה שכוונתו אינן טובות.

הרב סולוביצ'יק – "על התשובה":

השאלה המרכזית: מה יעשה אדם שברצונו לחזור בתשובה לגבי כל אותן שנים שבהם חטא?

מצד אחד- שנות החטא הן חלק מאישיותו: אם ימחוק אותן- כאילו מחק את אישיותו.

מצד שני אם יזדהה איתן- כאילו עדיין מחזיק בחטא.

דרך אחת היא מחיקת הרע - תשובת הפסק

הרב אומר כי אחת הדרכים היא על ידי מחיקת העבר, כמו שעושים אסירים היוצאים בית הסוהר, כמו ששכח שר המשקים את יוסף.

לעיתים מדובר גם בתקופות ארוכות אפילו של עשרות שני. הבעיה היא מה יעשה אדם שנדרש למחוק מחצית מחייו, מאידך אם לא ימחק ויכיר בשנות החטא שלו הרי הוא כאילו מודה שהרע והחטא הם חלק מאישיותו.

ההיגיון מתנגד לכך שאדם כזה יצליח באמת למחוק מהכרתו את אותן שנים בהן חטא (גם ניטשה וקאנט טענו שזה בלתי אפשרי).

הרמב"ם דן בשאלה זו בהלכות תשובה. על פי רמב"ם בעל התשובה צריך ויכול למחוק את כל עברו, צועק הרבה, מתרחק מחטאו ומשנה את שמו. וכך מבטל הטא את כל עברו.

הרב סולובצ'יק מציין, מניסיונו האישי, כי פעולה כזאת יוצרת מציאות של התכחשות למשפחה, לחברים ולסביבה המוכרת. זה יכול להוביל לניתוק בין ילד להוריו והין אחים. כך, מסביר הרב, היה הציווי לאברהם, להתנתק מסביבתו הקרובה והרחוקה ולעלות ארצה כנען. אברהם של התורה מתחיל רק בארץ ישראל שם הוא נולד מחדש לאחר שזנח את עברו. התשובה היא כוח אדיר בשינוי האדם, הרב שוב מזכיר את הרמב"ם ומדייק בלשונו, "אמש היה זה שנואי לפני המקום משוקץ... והיום הוא אהוב ונחמד וידיד. קודם היה איש אחר "זה" עכשיו הוא "הוא". שינוי באשיות, הוא אדם אחר. עד כאן הסוג הראשון של התשובה – מחיקת הרע, הסוג הדורש ביעור העבר וניתוק מוחלט מהרע. יש חלק בתשובת האדם שחייב להיות בחינת הפסק, הפסק העבר והתנערות מחטאיי העבר. מהלך זה לעיתים הכרחי לשם התשובה, הקב"ה מעלים עין מהעברות והן לא קיימות עוד, יש צורך לעיתים בעקירה.

הדוגמה שמביא הרב היא מעמלק האומה היחידה שנצטוונו להורגה ולהשמדה כליל בכל זמן ובכל מקום. עמלק הוא מציאות הרע ויש לבערו אין אפשרות אחרת, **כך גם בחיי השב בתשובה יש דברים שיש לבערם ואין אפשרות אחרת.** בתשובה זו של מחיקת הרע, היא תשובה היא חזרה ובעל תשובה זה חוזר לנקודת ההתחלה. החסד האלוהי הוא במחיקת החוב, אך דרכו רק כעת מתחילה.

דרך השנייה היא תשובה של העלאת הרע - תשובת המשך

כאן הדרישה אינה ביעור הרע אלא העלאת הרע, כאן אין מחיקה של העבר, בדרך הזאת האדם יכול להזדהות עם עברו ועדיין להיות בעל תשובה.

שאלה:

כיצד ניתן לעשות זאת, כיצד ניתן להשתחרר מהחטא ועדיין לשמר את העבר ?

תשובה:

הרב עונה ע"י העלאת הרוע. בתשובה כזו האדם אינו חוזר לנקודת ההתחלה, אפילו יתרה על זאת הוא מבקש להגיע למקומות גבוהים יותר שלא חשב עליהם לפני שחטא. האדם לוקח את שנות החטא את החטאים ומשתמש בהם כדי לדחוף את עצמו אל בורא עולם.

בדומה לנעשה בגידו כאשר הלוחם מנצל את אנרגית היריב כדי להכניעו, כאן החוטא מנצל את אנרגית החטא כדי לדחוף אותו קדימה אל האלוקים. או אדם שבעברו השלילי אירגן מסיבות לא טובות, עכשיו לאחר ששב בתשובה משתמש ביכולות האירגון שלו לארגן שיעורי תורה

דוגמה:

הרב את סיפור ריש-לקיש. על פי התוס' קודם שנפל להיות שודד היה תלמיד חכם ואחרי שחזר בתשובה על ידי ' יוחנן נעשה לתלמיד חכם גדול יותר. מדוע, שואל הרב, הרי בזמן ששדד לא עסק בתורה?

אם כן מהו אותו הדבר שעשה אותו לגדול יותר?

בעל תשובה כזה אינו בבחינת "עובר על פשע" - שזה מחיקה אלא בבחינת "נושא עוון ופשע" שהקב"ה כביכול מעלה את העוון למעלה.

דוד המלך הוא זה שהקים את עולה של תשובה ליחידים, ולכן זכה להיות משורר הבית בבית-המקדש. העובדה שחטא ועשה תשובה, שדרך החטא הקים את עולה של תשובה זה גדולתו.

יש שתי מימרות בשם ריש לקיש:

א. גדולה תשובה שזדונות נעשות לשגגות, כאן מדובר על ניתוק וביעור של השנים הקודמות היא מוחקת את העוונות אך אין בכוחה להפריח דבר.

ב. גדולה תשובה שזדונות נעשות לזכיות, כאן מדובר במעלה את עצמו דרך החטאים, כאן האדם פועל ביתר שאת וביתר עז ממה שפעל קודם לכן.

ריש לקיש נעשה החברותא של ר' יוחנן בשל הכוח הזה של העלאת הרוע למדרגם זכות. זוהי תשובה מאהבה לעומת הביעור שזוהי תשובה מיראה.

הרב סולוביצ'יק מציג את הדרך השניה כדרך גבוהה יותר וטוען ש"רק ה' יכול להסביר את המסתורין הזה" שבקיומן של שני דרכים אלו לתשובה.

ר' נחמן, ליקוטי מוהר"ן, סימן רפ"ב:

וְכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְמַצֵּא גַם בְּעֲצָמוֹ
כִּי זֶה יָדוּעַ שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר מְאֹד לְהִיטֵת בְּשִׂמְחָה תְּמִיד
וּלְהִרְחִיק הָעֲצָבוֹת מְאֹד מְאֹד [כְּמִבְּאֵר אֲצִלְנוּ כְּמָה פְּעָמִים]
וְאִפְּלוּ שֶׁכְּשֶׁמִּתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל בְּעֲצָמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם טוֹב, וְהוּא מְלֵא
חֲטָאִים
וְרוֹצֵה הַבַּעַל דְּבַר לְהַפִּילוֹ עַל יָדֵי זֶה בְּעֲצָבוֹת וּמְרָה שְׁחוּרָה, חֵס וְשָׁלוֹם
אֵף עַל פִּי כֵן אֲסוּר לוֹ לִפְלֵ מְזָה
רַק צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ וּלְמַצֵּא בְּעֲצָמוֹ אֵיזָה מְעַט טוֹב
כִּי אֵיךְ אֶפְשֶׁר שֶׁלֹּא עֲשֶׂה מִיָּמָיו אֵיזָה מְצוּה אֹד דְּבַר טוֹב.

האדם צריך להיזהר מאוד להיות בשמחה תמיד ולהרחיק את העצבות מאוד מאוד. הדרך שר' נחמן מציע לכך היא ע"י מציאת נקודה טובה בעצמו, משהו טוב בו או משהו טוב שעשה אי פעם.

וְאִף שֶׁשְׂמֵתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל בְּאוֹתוֹ הַדָּבָר הַטּוֹב
הוּא רוֹאֵה שֶׁהוּא גַם כֵּן מֵלֵא פְּעַעִים וְאִין בּוֹ מֵתֵם
הֵינּוּ שְׂרוּאָה שֶׁגַם הַמְצוּה וְהַדָּבָר שֶׁבִקְדָּשָׁה שְׂזָכָה לַעֲשׂוֹת
הוּא גַם כֵּן מֵלֵא פְּנִיּוֹת וּמַחְשָׁבוֹת זְרוֹת וּפְגָמִים הַרְבֵּה
עַם כָּל זֶה אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּאוֹתָהּ הַמְצוּה וְהַדָּבָר שֶׁבִקְדָּשָׁה אֵיזָה מְעַט
טוֹב
כִּי עַל כָּל פְּנִים אֵיךְ שֶׁהוּא, עַל כָּל פְּנִים הִיא אֵיזָה נִקְדָּה טוֹבָה בְּהַמְצוּה וְהַדָּבָר
טוֹב שֶׁעָשָׂה
כִּי צָרִיךְ הָאָדָם לְחַפֵּשׂ וּלְבַקֵּשׁ לְמַצָּא בְּעַצְמוֹ אֵיזָה מְעַט טוֹב
כְּדֵי לְהַחִיּוֹת אֶת עַצְמוֹ, וּלְבֹא לִידֵי שְׂמֵחָה

וגם אם אותו משהו טוב עדיין בעצמו מלא בדברים לא טובים (כמו מצווה שעשה מתוך רצון להרוויח משהו לעצמו), עדיין חייב להיות משהו טוב באותו מעשה. ע"י זה שמחפש ומוצא נקודה טובה בעצמו, אפילו קטנה, האדם יוצא מכף חובה לכף זכות וסולל לעצמו את הדרך לתשובה.